

CALOSTRE, 'la primera llet de les parteres', del ll. COLOSTRUM; mot conegut només com a valencià, i àdhuc allí només en data recent (cf. *mama-calostres*, 1841, Lamarca, variant *colostre* localitzada en el Maestrat per *AlcM* i GaGirona, p. 160); per a les altres formes catalanes (pirinenques) *colistre*, *colastre*, *colistrar-se*, i potser mall. *colestia*, i per als problemes interromànics i etimològics que entren en joc veg. DCEC I, 600, s. v. *calostro* (sobre el basc *hor(e)itz*, que no és segur ni inversemblant que vingui d'ací, veg. Mitxelena, *FonHiVca.*, p. 314, però cf. *TopHesp.*, 303).

DERIV.: +*Colistrar-se* és 'pendre's, coagular-se la llet' a Vall Ferrera i V. d'Aran (Tor., 1932).

Calpissot, V. *calbot* (CALB) *Calque*, V. *qualque* (QUAL) *Calquejar*, *calquer*, V. *calcar* *Calrada*, V. *calor* (CALD) *Caltiri*, V. *cauteri* *Caltró*, V. *cartre* *Caluc*, *caluga*, V. *cala*

CALUIX, 'tronquet o tronxo d'algunes plantes, especialment verdures', en llenguadocià *calòs* id., sembla que vénen d'una combinació llatina CAULIS OSSËUS 'tronxo dur (com un os)'. □ 1.ª doc.: S. XVIII.

Recollit tardanament per la tradició lexicogràfica i desconegut de l'ús ciutadà, almenys el de Barcelona, si bé la meua mare, que era de Girona, anomenava així una part de l'enciam (que no s'hi troba sempre), un tronxo gruixut i de color més clar (sovint ben saborós) que arriba a fer-s'hi al mig. El recollí primer el dicc. mall. d'Amengual (1858) «tallo, vástago o pimpollo largo y tierno; por excelencia, el tallo tierno y blanco de la achicoria que ha nacido cubierto de tierra ---». DAG.: tronxo de verdura (Empordà). Com que falta en Lab., Bulbena, Vogel i BDC (vols. I-XX), en la definició del *DFa.*: «tronc de les hortalisses, tronxo» deu haver-hi algun coneixement directe (el DAG. dona aquella acc. en darrer lloc). L'usà J. Ruyra però amb matís diferent: «no em destorbus! Mira que no t'ho haju de dir amb un *caluix* d'escombra a s'esquena!», «el *caluix* de bruc tendre que es retorç en cremar-se dintre la llar» (*Pinya de Rosa* II, 142, 213).

L'ús mallorquí de Mn. AMAlcover abraça una cosa i altra: «tronxo, ull tenre» (BDLC IV, 351), però també 'tija (de l'esbarzer)' (id. XII, 180 i suposo que també deu voler dir un plançonet o tany, quan suposa, BDLC XII, 51, que el gr. *πλῆγος* va designar el «*caluix* del pi»). El DAG. diu que es troba en un text mallorquí del S. XVIII, «Llorens mal casadís», en la frase *posar es caluix*, que sembla referir-se a l'acc. bàsica que acaba de donar com a empordanesa; a part d'una vaga definició mallorquina (que també atribueix al S. XVIII, i que bé podria no ser més que l'altra, que de primer no entendria bé), dona com a acc. 2 de Mallorca «brotada tendra que comença a sortir de les primeres pluges»: és l'acc. 2 de l'*AlcM*, que aquest assenyala en B. Obrador: «treu *caluix* tota llavor». Segons *AlcM* en el sentit de 'tija ---' també s'usa a Tortosa, Urgell i Maresme. Que el mot s'usi en valencià no n'hi ha altra notícia (manca en els diccs d'Escrig 1851 i MGadea), però l'usà un cop Enric Valor en les seves *Ron-*

dalles, on un «torpall arrematat» «li semblava ordi en compte de blat; segava els *caluixos* de les safandries creent que segava alfals» (III, 5).

En llengua d'oc el mot té una terminació un poc diferent i només en tinc notícies modernes; però el sentit coincideix, i té bastant d'extensió en el domini llenguadocià però també transrodanès: en el Tarn *calòs* m. «trognon, coeur: le milieu d'un fruit, dont on a ôté tout ce qu'il y a de meilleur à manger» (Gary), «trognon de chou» (Couzinié), a l'Erau «trognon de chou, de salade, de betterave» (Mâzuc), «trognon» a Clarmont (Pastre, 73), en el Gard *calòs* i *tandòs* «trognon de chou ou de quelque autre plante; branche dépouillée de ses menus brins» (Sauvages), en el Carci «plante dépouillée de ses branches ou de ses feuilles» (i *colòs de mil* «tiges du maïs», *descoloussà* «ébrancher, effeuiller», Lescale), en el Roergue «trognon (de chou)» en el poeta Peyrot, S. XVIII, i «chicot d'arbuste, de plante» (Vayssier); menys extensiu deu tenir una variant amb ú («ou»): *calous* en Vayssier (recordem que en aquests parlars, en el Carci, etc., tota *a'* es torna *o*), Baixos Alps *calouès* «tige de graminée, pédoncule de fleur» (Barcelonnette: Arnaud-Morin).

L'article del dicc. de Mistral no canvia gran cosa en el significat, si no és afegir-hi les accs. «bâton court et épais» (també *talòs*), «sot, personne stupide», i aplicar-ho de més a més a l'alfals, al bruc, a una escombra. Sobretot permet d'ampliar l'àrea, puix que assenyala *calous* a Niça, i aquesta és la forma que el felibre A. Crousillat (nat a Salon, Boques del Roine) usa en rima: «la gran daio --- atrancà jusqu'au *calous* / e moun bounur en erbo e meis espèro en flous»; mentre que -òs reprèn amb les diftongacions, de tipus normal localment, *calouès* en el Var i *caloués* a Marsella; en fi a l'Aude tenim *crouch* «trognon de chou» (*TdF*) amb la mateixa terminació que en català, però amb la inicial una mica alterada per influència de mots de sentit semblant (potser *crouch*-*crussi* 'cruixir', *crousto* 'crosta', bearn. *croch* 'closca' i 'pinyol').

Més lluny tenim formes més alterades o més vagament emparentades: Morvan *caluche* «souche» (Sainéan, *Sources Indig.* II, 112, hi relaciona *écalucher* «écaler», que de fet deu ser causant de la inicial d'aquell). A la Gironda es va usar una forma més semblant, i del mateix significat, «*caloys*: tige du maïs», sigui per lectura inexacta de *caloys*, sigui amb la *l* alterada per alguna contaminació.² En fi potser també n'és variant l'alabès *colocha* «tocón o parte del tronco de un árbol que queda unida a la raíz cuando lo cortan por el pie» (Baráibar), si bé ignorem si això hi pot haver arribat a través del gascò i basc o per on (puix que el nostre mot no ha deixat rastre d'haver estat enlloc a Aragó ni a penes a Gascunya).

El nostre mot cat. i oc. ha estat tan poc conegut que no és estrany que no n'hagi cercat l'origen ningú. No crec que es pugui tractar de cap descendent de CUCULLUM, però més que en cast. *cogollo* i en certes formes catalanes, etc., els dos mots presentin afinitats semàntiques: perquè ni s'explicaria un sufix *-uix* afegit,